

УДК 75.052:75.071.1(477)*196/197*
DOI: 10.31866/2617-7951.6.2.2023.292169

УДК 75.052:75.071.1(477)*196/197*

ЗНАКОВО-СИМВОЛЬНІ СИСТЕМИ У ХУДОЖНІХ ПРАКТИКАХ УКРАЇНСЬКИХ МИТЦІВ 1960-70 РР. НА ПРИКЛАДІ МОНУМЕНТАЛЬНО- ДЕКОРАТИВНИХ ПАННО ОЛЕГА ЄРЖИКІВСЬКОГО

Андрій Будник,
<https://orcid.org/0000-0002-0719-2231>
кандидат мистецтвознавства,
доцент,
Київський національний університет
культури і мистецтва,
Київ, Україна
budnik_andriy@ukr.net

В'ячеслав Снісаренко,
<https://orcid.org/0000-0001-9253-1148>
заслужений художник України,
старший викладач,
Київський національний університет
культури і мистецтва,
Київ, Україна
slavasnis@gmail.com

Анастасія Снісаренко-Єржиковська,
<https://orcid.org/0009-0003-0009-3286>
архітектор-дизайнер,
художник-постановник телефільмів,
Київ, Україна
nastya.snisarenko@gmail.com

SIGN-SYMBOL SYSTEMS IN ARTISTIC PRACTICES OF UKRAINIAN ARTISTS OF THE 1960-1970S, BASED ON THE EXAMPLE OF THE MONUMENTAL AND DECORATIVE PANELS BY OLEG YERZHYKIVSKY

Andriy Budnyk,
<https://orcid.org/0000-0002-0719-2231>
PhD in Art Studies,
Associate Professor,
Kyiv National University of Culture and
Arts,
Kyiv, Ukraine
budnik_andriy@ukr.net

Vyacheslav Snisarenko,
<https://orcid.org/0000-0001-9253-1148>
Honored artist of Ukraine,
Senior Lecturer,
Kyiv National University
of Culture and Arts,
Kyiv, Ukraine
slavasnis@gmail.com

Anastasiia Snisarenko-Yerzhykovska,
<https://orcid.org/0009-0003-0009-3286>
Architect-designer,
Television Artist,
Kyiv, Ukraine
nastya.snisarenko@gmail.com

Анатоція

Мета дослідження – проаналізувати паралелі між монументальним мистецтвом українських художників 1960-70х рр. та світовим графічним дизайном. **Методи дослідження** полягають у застосуванні

Abstract

The purpose of the research is to analyze the parallels between the monumental art of Ukrainian artists of the 1960s and 1970s and world graphic design. **Research methods** consist in the application of formal and stylis-

формально-стилістичного аналізу творів мистецтва, а також – загальнонаукових методів аналізу й синтезу нових матеріалів, що вводяться в науковий обіг. **Наукова новизна.** Вперше проаналізовано стилістику виконання малодосліджених об'єктів монументально-декоративного мистецтва. Проведено зіставлення прийомів у створенні знаково-символьних та дизайн-систем. Визначено основні спільні концептуальні підходи у розробці, схожість тематичних напрямів і стилістичних підходів, діагностовано відмінності візуальної мови, пов'язані із застосуванням різних технік виконання. Вперше оприлюднено фото із приватного родинного архіву. **Висновки.** Попри загальну ідеологічну заангажованість радянського мистецького середовища у 1960-70х рр. траплялися твори, які, випереджаючи час, використовували матеріальний ресурс СР-СР-УРСР для створення робіт на загальнозначущі теми (культура, наука, техніка, історія). Такими є панно Олега Єржиківського для монументальних споруд, створені ним під час роботи у 1963-1969 рр. у ЗНДІЕП (Київський зональний науково-дослідний інститут експериментального проектування житлових та громадських будівель), які можна віднести до урбаністичної айдентики, позбавленої будь-якої пропагандистської комуністичної забарвленості у тематиці, а присвяченої скоріше цивілізаційним цінностям. Використовуючи набутки створення знаково-символьних систем попередніх історичних періодів, майстру вдалося створити власну стилістичну систему, яка існує поза часом і конкретним державним або суспільним замовленням. З погляду формотворення проаналізовані панно тяжіють до візуальної мови графічного дизайну і передбачають такі жанрові сектори, як айдентика, брендбуки, навігаційні системи для громадських просторів, маскоти для брендів тощо. Спільними ознаками, встановленими даним дослідженням, є: лаконізація зображення, ущільнення графічного висловлювання, розробка системи знаків, що сприймаються на рівні конвенційних символів, використання елементарної модульної сітки для розташування візуальних елементів і створення патернів (технологія збірних плит).

tic analysis of works of art, as well as general scientific methods of analysis and synthesis of new materials introduced into scientific circulation. **Scientific novelty.** For the first time, the stylistic performance of unstudied enough objects of monumental and decorative art was analyzed. Achievements in the creation of symbolic and design systems were compared. The main common conceptual approaches in creation, the similarity of thematic directions and stylistic approaches are identified, the differences of the visual language due to various performance techniques are diagnosed. The photos from a private family archive have been made public for the first time. **Conclusions.** Despite the general ideological engagement of the Soviet artistic environment in the 1960s and 1970s, there were works that were ahead of their time and used the material resources of the USSR-Ukrainian Soviet Socialist Republic to create works on universally important topics (culture, science, technology, history). Such are Oleg Yerzhivsky's panels for monumental structures created by him during his work in 1963-1969 at ZNDIEP (Kyiv Zonal Research Institute of Experimental Design of Residential and Public Buildings), which can be attributed to urban identity devoid of any propaganda communist color in the subject, but rather devoted to civilizational values. Using the achievements of the creation of sign and symbolic systems of previous historical periods, the master managed to create his own stylistic system, which exists outside of time and a specific state or social order. From a formative point of view, the analyzed panels gravitate towards the visual language of graphic design, predicting such genre sectors as identity, brand books, navigation systems for public spaces, mascots for brands, etc. The common features established by this study are: laconic image, condensation of graphic expression, development of a system of signs perceived at the level of conventional symbols, use of elementary modular grid for arrangement of visual elements and creation of patterns (prefabricated plate technology).

Ключові слова:

айдентика, знаково-символьні дизайн-системи, графічний дизайн, монументальне мистецтво, брендування.

Keywords:

identity, symbolic design systems, graphic design, monumental art, branding.

Вступ **1**

Утвердження української державності передбачає ретельне вивчення всіх проявів нестандартного мислення у царині мистецтва, які, свідомо чи несвідомо, ламали стереотипи ідеологічно заангажованих художніх рад періоду УРСР і працювали на протигагу мистецькій посередності та світоглядній зашореності. Будь-які художні практики, які наближали українське мистецтво радянських часів різних жанрів до гідних світових відповідників, є особливо цінними, оскільки відривали вітчизняних митців від заштампованої пропагандистської парадигми у бік художніх витворів світового ґатунку, непідвладних часу та ідеології.

Мета дослідження **2**

Метою є введення до наукового обігу і аналіз малодосліджених творів українського монументального мистецтва, які використовували прийоми, споріднені із графічним дизайном. Відновлення і фіксація інформації щодо незаслужено призабутих досягнень монументально-декоративного мистецтва шляхом опитування (особисті інтерв'ю) учасників процесу (Єржиківський, 2022). Фотофіксація поточного стану пам'яток.

Методологія та аналіз джерельної бази **3**

Останнім часом зростає увага мистецтвознавців як до монументального мистецтва, так і до графічного дизайну 1960-70-х рр., оскільки набутки у цій царині повинні бути переглянуті як із професійно-формотворчої точки зору, так і через призму ідеології, оскільки не всі твори, профінансовані тодішнім урядом УРСР, вкладалися у парадигму панівного стилю соціалістичного реалізму, а виконували скоріше формальні пошуки нових для українського радянського мистецтва прийомів. Про роль монументально-декоративного мистецтва у формуванні естетичного середовища міста та про історію жанру у другій половині ХХ ст. писала Г. Скляренко (1987, б.д). Київській школі монументального мистецтва присвячено дослідження М. Зенькової (2017), однак ім'я та прізвище Олега Єржиківського там відсутні. Нормативним актам регулювання виконання творів монументального мистецтва та найбільшим досягненням доби присвячено статтю О. Петрової та С. Лотоцької (2020), втім, досліджувані нами об'єкти там не згадуються. Різновидів технік виконання творів монументально-декоративного мистецтва, зокрема сграфіто, торкалася Є. Моляр (2016), проте слід зауважити, що тут існує певний крен у бік дослідження виключно мозаїк. Тож у наукових розвідках щодо теми, що нас

зацікавила, складається пантеон тих самих імен безсумнівно видатних виконавців, зосередженість на творчості яких позбавляє уваги не менш цікавих і незаслужено обійдених науковою спільнотою митців, таких як, наприклад, Олег Сергійович Єржиківський (Блюміна, 2009). Попри факт наявності кількох публікацій про мистецьку діяльність Олега Сергійовича (Лизогуб, 2007; Олег Єржиківський, 2009), досліджувані нами його монументальні роботи практично не згадані не тільки на профільних ресурсах (Київська організація Національної Спільноти художників України, б.д.), а й у фахових розвідках, присвячених, наприклад, архітектурі конкретного Північно-Броварського масиву Києва (Шевченко, 2016). Знаково-символьних елементів у дизайні афіш торкався у своїй доповіді у науково-педагогічній секції на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Етнодизайн в контексті інновацій XXI століття» А. В. Будник (2014).

Емпіричною базою дослідження є інформаційні та рекламні матеріали, присвячені введенню в експлуатацію цікавих нам споруд (*Громадсько-торговельний центр*, 1969). Цінним джерелом є спогади безпосереднього учасника процесу – члена Національної спілки художників України О. Єржиківського, отримані шляхом особистих інтерв'ю (Єржиківський, 2022; Лизогуб, 2007). Ілюстративним матеріалом слугуватимуть фото з особистого архіву родини митця, власне, його доньки Анастасії Снісаренко-Єржиковської¹.

Результати дослідження

4

Отже, згідно зі статтею Л. Шевченка «Монстри модернізму: експериментальний масив Комсомольський на Дарниці»: «Піонером став суспільно-торговельний центр «Північний» на розі Миропільської і Космічної вулиць (там зараз знаходиться кінотеатр «Алмаз»), побудований 1967 року і розрахований на обслуговування 12 тисяч чоловік. Автори проекту С. М. Вайнштейн, М. І. Гречина, В. І. Єжов, В. І. Старіков, Ю. І. Ільченко. Цей комплекс відрізняється від більш пізніх – наявністю внутрішнього подвір'я-патіо (воно зараз закрите), кінотеатру і їдальні. Проект виявився вдалим, і в модернізованому вигляді ці комплекси пізніше будували у всіх київських масивах» (Шевченко, 2016).

Як стверджується у брошурі 1969 р. видавництва «Реклама», присвяченій завершенню будівництва центру «Північний», «становлять інтерес монументально-декоративні вставки, виконані у торговому центрі. На особливу увагу заслуговує декоративне панно із збірних гіпсолітових плит із зворотнім рельєфом на то-

¹ У довідкових виданнях прізвище художника найчастіше зазначено як Єржиковський. У нашій статті ми дотримувались відповідності паспортним даним митця: Олег Єржиківський. Відмінність у написанні прізвищ художника і його дочки (однієї із співавторок цієї статті) також пов'язана із відповідністю паспортним даним.

рцевій стіні фойє залу для глядачів» (Громадсько-торговельний центр, 1969, с. 6–7). Прикметно, що на обкладинку цього видання поставлено репродукцію твору саме Олега Єржиківського, хоча очікувано було б бачити там фото самої будівлі. Така очевидна вибіркковість засвідчує високу оцінку художником буклету Р. Гургу роботи митця, яка різуче контрастує своєю модерністю із архаїчним радянським гербом на тій самій обкладинці (рис. 1).

Рис. 1. Обкладинка рекламного буклету Громадсько-торгового центру «Північний». Видавництво «Реклама». 1969 р. Архів А. Снісаренко-Єржиковської.

Fig. 1. The cover of the advertising booklet of the Civic and Shopping Center «Northern». Reklama Publishing House. 1969. Archive of A. Snisarenko-Yerzhikovska.

На тій же обкладинці побачимо й емблему центру, з дизайном якої пов'язана цікава історія, про що згадує сам автор: «За ... задумом ТЦ мав називатися NORD, але ідея латинофікації назви була майже викреслена з художніх планів під час візиту очільника міста тих часів, але, на щастя, не остаточно. Так у гербі, що прикрашав фасад разом із осями компасу, залишилась літера N. Сам комплекс спочатку було названо «Северный», але ж завдяки тому, що при владі був проукраїнський секретар ЦК КП України П. Шелест, будівлю суспільно-торгівельного призначення таки назвали центром «Північний»» (Єржиківський, 2022). Від себе можемо додати, що певний ризик полягав і у схожості емблеми із символікою НАТО, яка була офіційно представлена 1953 р. і відповідно була вже достатньо відома ("Офіційна емблема", 2022).

Як відомо, задачею монументального мистецтва є розкриття призначення будівлі, специфіки діяльності, що буде в ній здійснюватися. Отже, творче рішення молодого митця виконувало цю мету, оскільки через піктограми наочно демонструвало зображення учасників кінематографічного процесу, що природньо у декоративному рішенні простору кінотеатру. Таке трактування форми наближує сграфіто О. Єржиківського до

конвенційних символів, що застосовуються в навігаційних системах у громадських місцях по всьому світу, але мало розвинуто у СРСР тих часів.

Захоплюючись все життя не тільки історією мистецтва, але й історією науки, про що свідчать роботи майстра впродовж його життя, Олег Сергійович створив барельєфну алебастрову стіну (на якій зображено багатьох учасників кінопроцесу (рис. 2)), що вела у зал кінотеатру. Він вирішив не підписувати цей твір монументального мистецтва, віддаючи данину невідомим майстрам (наприклад, єгиптянам, які залишали свої твори анонімними). Минуло багато років, і митець пошкодував про це, тому що почала поширюватись інформація, що це фабричні відливки, а не твори мистецтва, зроблені з натхненням та любов'ю власноруч і за чималий термін часу.

Рис. 2. О.
Єржиківський.
Барельєфна стіна
зали кінотеатру
у Громадсько-
торговому центрі
«Північний». Після
1967 р. Фото з архіву
А. Снісаренко-
Єржиковської.

Fig. 2. O. Yerzhikivskyi.
The bas-relief wall of
the cinema hall in the
Civic and Shopping
Center «North». After
1967. Photo from the
archive of A. Snisarenko-
Yerzhikovska.

На другому поверсі центру художник, незважаючи на ідейну невідповідність партійним настановам, створив композиції з історії вікінгів, що завжди вражала його уяву (рис. 3 – 4). Цей барельєф залишили у фінальній реалізації інтер'єру, мабуть, не розібравшись, про що саме в ньому йдеться (Єржиківський, 2022). Відзначимо високий рівень стилізації, що наближує зображення до іконічної виразності, а також вживання монументально-декоративних патернів через багатократне повторення певних ілюстративних модулів (ладдя, вершник, птахи тощо). Такі ознаки істотно споріднюють твір інтер'єрного мистецтва із графічним дизайном і позбавляють його фрескової спадковості стінних розписів, яка довгі роки тяжіла над монументальним мистецтвом в УРСР.

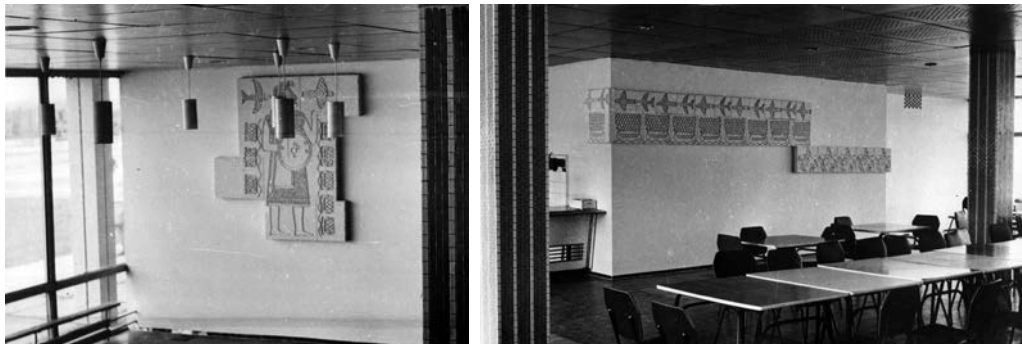

Рис. 3-4. О. Єржиківський. Мотиви із вікінгами у Громадсько-торговому центрі «Північний». Після 1967 р. Фото з архіву А. Снісаренко-Єржиківської.

Fig. 3, 4. O. Yerzhikovskiy. Motifs with Vikings in the Civic and Shopping Center «North». After 1967. Photo from the archive of A. Snisarenko-Yerzhikovska.

Центр «Північний» був не єдиним об'єктом у творчій біографії митця, де він працював із системами, подібними до айдентики або навігаційних систем у великих спорудах. Так, за спогадами Олега Єржиківського, під час виконання робіт у експериментальній великопанельній школі № 183 на 1640 учнів на Північно-Броварському масиві майже кожен кабінет у навчальному закладі був позначений особливими керамічними знаками, які виготовлялися у відповідних майстернях Спілки художників УРСР на території Києво-Печерської Лаври. Наприклад, кабінет хімії прикрашало зображення формули води, а кабінет історії – композиція з двох фігур. Як згадує майстер, «це були нещасний селянин та його візаві – щасливий колгоспник. З невідомих причин декорування інтер'єру не було закінчено» (Єржиківський, 2022).

Стосовно екстер'єрів: два торці будівель, що складала комплекс експериментальної школи та виходили на головні фасади актового та спортивного залів, були оздоблені композиціями на теми історії та розвитку науки. На стіні актового залу містилися сюжети з історії давньої науки, а на фасаді спортивної зали – сучасної. Стилістика виконання фігур наближається до символів завдяки впізнаваним силуетам та максимальному спрощенню фігур, надання їм рис графічної умовності (рис. 5–6). Композиції доповнюють інші символи науки: мікроскоп, лампа, сузір'я, формули, обчислювальна машина (згадаємо, що у Києві 1957 р. вже було відкрито Обчислювальний центр Академії наук СРСР).

Дещо пізніше, 1970-го р., митець знову звернувся до прийомів перетворення зображуваних об'єктів на символи у Палаці культури авіаційного заводу (рис. 7). Центральним композиційним ядром фойє є художнє панно на задній частині глядацького залу, яке виконано з обмеженої кількості типорозмірів повторюваних штампованих елементів, виготовлених з трьох

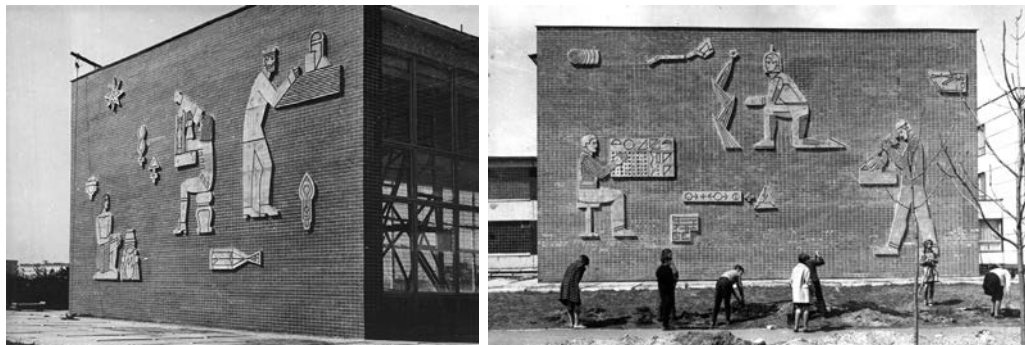

Рис. 5-6. О. Єржиківський. Панно «Розвиток науки» на торцях актового і спортивного залів експериментальної школи № 183 на Північно-Броварському масиві в Дарниці. 7x12 м. Залізобетон. 1965 р. Фото з архіву А. Снісаренко-Єржиковської.

Fig. 5, 6. O. Yerzhikivskyi. The panel «Development of science» on the ends of the assembly and sports halls of the experimental school No. 183 on the Pivnich-Brovary massif in Darnytsia. 7x12 m. Ferroconcrete. 1965. Photo from the archive of A. Snisarenko-Yerzhikovska.

кольорових металів (алюмінію, міді й латуні). Подолавши складні технологічні перепони, митцю вдалося знову створити концентровану картину багатовікової історії повітроплавання (від Ікара до космічних літальних апаратів) завдяки візуальній стислості та символічному поданню на рівні сприйняття зображуваних об'єктів як конвенційних знаків. Зазначимо, що художня діяльність митця описуваного нами періоду відбувалася в межах роботи Олега Єржиківського у ЗНДІЕП (Київський зональний науково-дослідний інститут експериментального проектування житлових та громадських будівель).

Цікавим є унікальний досвід оздоблення монументальним мистецтвом об'єктів радянської соціальної інфраструктури, які концептуально і стилістично не поступаються кращим світовим зразкам. Якщо за жанровою приналежністю роботи О. Єржиківського можна віднести до монументально-декоративного мис-

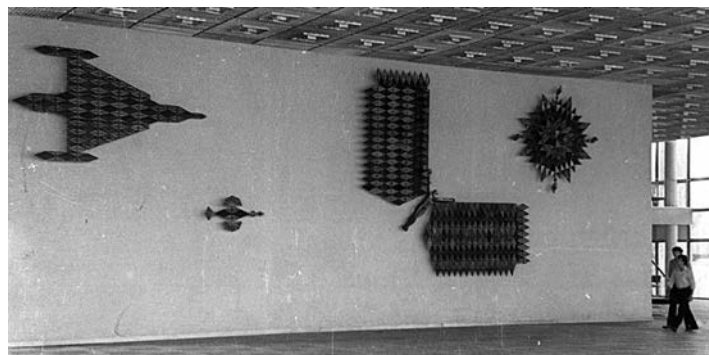

Рис. 7. Єржиківський Олег. Панно у Палаці культури авіаційного заводу. Київ. 1970 р. Фото з архіву А. Снісаренко-Єржиковської.

Fig. 7. Oleg Yerzhikivskyi. Panel in the Palace of Culture of the Aviation Plant. Kyiv. 1970. Photo from the archive of A. Snisarenko-Yerzhikovska.

тецтва, то за стилістичними ознаками вони ідентифікуються як протоайдентика або як предтеча навігаційних систем чи як аналогія створення корпоративних брендбуків. Тож, маємо приклад протодизайну з такими ознаками: лаконізація зображення, ущільнення графічного висловлювання, обмежена кількість кольорів, розробка системи знаків, що сприймаються як конвенційні символи, використання елементарної модульної сітки для розташування створених елементів, застосування патернів.

Роботи цікаві тим аспектом, що попри наявність логотипів у підприємств радянської доби (Биченкова та ін., 2019), розробка айдентики тих саме підприємств була на зародковому первинному рівні, а сама професія графічного дизайнера здобувалась під грифом «промислової графіки» на відділенні наочної агітації на факультеті графіки КДХІ (Київський державний художній інститут, зараз НАОМА). Зауважимо, що поява чи не першої розвинутої системи графічних знаків (як державне замовлення) сталася під час Олімпіади 1980 р., тобто через 15 років після монументальних робіт Олега Єржиківського. Прикметно, що радянські підприємства й організації усвідомлювали необхідність айдентики, коли зіштовхувалися із міжнародною аудиторією, наприклад, рекламні системи мали установи, орієнтовані на міжнародну клієнтуру (як «Аерофлот»). Але для внутрішнього ринку подібне явище не було розповсюджене. Ця обставина пояснює той факт, що панно Олега Єржиківського стоять осторонь як від досліджень монументального мистецтва, так і від розвідок з історії графічного дизайну, попри спорідненість пластичних рішень.

Ще один щасливий аспект функціонування розглянутих творів художника у сучасному міському середовищі – вони ідеологічно не підпадають під декомунізацію згідно закону України (Верховна Рада України, 2015), оскільки повністю позбавлені радянської атрибутики, а у самих рішеннях простежується радше спадковість від єгипетських ієрогліфів, петрогліфів Кам'яної Могили, малюнків на берестяних грамотах, графіті Софійського собору у Києві тощо. І це вводить твори Олега Єржиківського у тисячолітній контекст вітчизняного і світового мистецтва.

Перспективою для подальших досліджень є інші об'єкти, що були виконані особисто митцем або у складі творчих колективів: зупинки громадського транспорту, панно у Палаці культури у Білій Церкві, ескізи нереалізованих робіт у КПІ та ін.

**Наукова
новизна та
практична
значимість
дослідження**

5

Вперше проаналізовано стилістику виконання малодосліджених об'єктів монументально-декоративного мистецтва. Встановлено паралелі з іншими видами мистецтва, зокрема, графічним дизайном. Зафіксовано спогади художника-виконавця. Вперше опубліковано фото з родинного архіву. Практична значущість полягає у накопиченні й аналізі корпусу ін-

формативного та ілюстративного матеріалу, який може бути використаний у якості бази для навчального процесу, а також для зіставлення із результатами подальших досліджень.

Висновки **6**

Попри ідеологічну заангажованість радянського мистецького середовища у 1960-70-х рр. зустрічалися твори, які випереджали час і використовували матеріальний ресурс СРСР-УРСР для створення робіт на загальнозначущі теми (культура, наука, техніка, історія). Такими є панно Олега Єржиківського для монументальних споруд, створені ним під час роботи у ЗНДІЕП, які можна віднести до урбаністичної айдентики, позбавленої будь-якої пропагандистської комуністичної забарвленості у тематиці, і присвяченої цивілізаційним цінностям. Використовуючи набутки створення знаково-символьних систем попередніх історичних періодів, майстру вдалося створити власну стилістичну систему, яка існує поза часом і конкретним державним або суспільним замовленням. З формотворчої точки зору панно тяжіють до візуальної мови графічного дизайну, передбачаючи цілі жанрові сектори, такі як айдентика, бренд буки, навігаційні системи для громадських просторів, маскоти для брендів тощо. Спільними ознаками, встановленими даним дослідженням, є: лаконізація зображення, ущільнення графічного висловлювання, розробка системи знаків, що сприймаються на рівні конвенційних символів, використання елементарної модульної сітки для розташування створених елементів і створення патернів (технологія збірних плит).

Список бібліографічних посилань

- Биченкова, У., Кудінова, Н., & Соломадіна, А. (2019). *Знак. Українські товарні знаки 1960–80-х років*. IST.
- Блюміна, І. М. (2009). Єржиківський Олег Сергійович. В *Енциклопедія Сучасної України* (Т. 9). Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. <https://esu.com.ua/article-19972>
- Будник, А. В. (2014, 16–17 квітня). *Знаково-символьні елементи в дизайні українського видовищного плакату першої половини ХХ ст.* [Доповідь на конференції]. Етнодизайн в контексті інновацій ХХІ століття, Всеукраїнська науково-практична конференція, Київський національний університет культури і мистецтв. Взято 20 квітня 2020 з <http://kpiukim.edu.ua/wp-content/uploads/2014/04/programa-konferentsiyi.pdf>
- Верховна Рада України. (2015, 29 квітня). *Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки* (Закон № 317-VIII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>
- Громадсько-торговельний центр «Північний» [Буклет]. (1969). Реклама.
- Єржиківський, О. С. (2022, 15 грудня). *Запис інтерв'ю* (А. Снісаренко-Єржиковська, інтерв'юер). У особистому архіві автора.
- Зенькова, М. (2017). Київська школа монументального мистецтва 1960–1970 рр. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*, 32, 177–188. https://lnam.edu.ua/files/Academy/nauka/visnyk/pdf_visnyk/32/Zenkova_177-188.pdf

- Київська організація Національної Спілки художників України. (б.д.). *Єржиківський Олег Сергійович*. <http://konshu.org/section/painting/erzhykovckiy-oleg.html>
- Лизогуб, Н. (2007). Людина у постійному пошуку. *Пенсія*, 10(48), 38.
- Моляр, Є. (2016, 13 квітня). *Радянська монументалістика: предмет декомунізації чи урбан-айдентика*. Mistosite. <https://mistosite.org.ua/uk/articles/radianska-monumentalistyka-predmet-dekomunizatsii-chy-urban-aidentyka>
- Олег Єржиківський [Каталог виставки]. (2009). Успіх і Кар'єра.
- Офіційна емблема НАТО. (2022, 27 листопада). В *Вікіпедія*. <https://bit.ly/46Aixb>
- Петрова, І., & Лотоцька, С. (2020, 20 квітня). Державна політика у сфері монументального мистецтва в УРСР (50–80 рр. XX ст.). В *Травневі студії: історія, політологія, міжнародні відносини* [Матеріали конференції] (Вип. 5, с. 237–241). Донецький національний університет імені Василя Стуса. <https://jts.donnu.edu.ua/article/view/8356>
- Склярєнко, Г. (б.д.). *Матеріали до історії: Монументально-декоративне мистецтво України другої половини XX століття*. Soviet mosaics in Ukraine. Взято 20 квітня 2020 з https://sovietmosaicinukraine.org/media/uploads/text/Stynopsis_G._Sklyarenko_MDArt_Stinopsis_Galina_Sklyarenko_MDArt.pdf
- Склярєнко, Г. (1987). *Мистецтво і місто. Роль монументально-декоративного мистецтва у формуванні естетичного середовища соціалістичного міста*. Знання.
- Шевченко, Л. (2016, 3 березня). *Монстри модернізму: експериментальний масив Комсомольський на Дарниці*. Хмарочос. <https://hmarochos.kiev.ua/2016/03/03/monstri-modernizmu-eksperimentalniy-masiv-komsomolskiy-na-darnitsi/>

References

- Bliumina, I. M. (2009). Yerzhivskiy Oleh Serhiiovych. In *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy* [Encyclopedia of Modern Ukraine] (Vol. 9). NASU Institute of Encyclopedic Research. <https://esu.com.ua/article-19972> [in Ukrainian].
- Budnyk, A. V. (2014, April 16–17). *Znakovo-symvolni elementy v dizaini ukrainskoho vydovyshchnoho plakatu pershoi polovyny XX st.* [Iconic and symbolic elements in the design of the Ukrainian spectacular poster of the first half of the 20th century] [Conference report]. Etnodyzain v konteksti innovatsii XXI stolittia [Ethnodesign in the context of innovations of the 21st century], All-Ukrainian scientific and practical conference, Kyiv National University of Culture and Arts. Retrieved April 20, 2020, from <http://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2014/04/programa-konferentsiyi.pdf> [in Ukrainian].
- Bychenkova, U., Kudinova, N., & Solomadina, A. (2019). *Znak. Ukrainski tovarni znaky 1960–80-kh rokiv* [Sign. Ukrainian trademarks of the 1960s and 80s]. IST [in Ukrainian].
- Hromadsko-torhovelnyi tsentr "Pivnichnyi"* [Civic and shopping center "Northern"] [Booklet]. (1969). Reklama [in Ukrainian].
- Lyzohub, N. (2007). Liudyna u postiinomu poshuku [Man is in constant search]. *Pensiia*, 10(48), 38 [in Ukrainian].
- Moliar, Ye. (2016, April 13). *Radianska monumentalistyka: predmet dekomunizatsii chy urban-aidentyka* [Soviet monumentalism: subject of decommunization or urban identity]. Mistosite. <https://mistosite.org.ua/uk/articles/radianska-monumentalistyka-predmet-dekomunizatsii-chy-urban-aidentyka> [in Ukrainian].
- Ofitsiina emblema NATO [The official emblem of NATO]. (2022, November 27). In *Wikipedia*. <https://bit.ly/46Aixb> [in Ukrainian].
- Oleh Yerzhivskiy* [Exhibition catalogue]. (2009). Uspikh i Kariera.
- Petrova, I., & Lototska, S. (2020). Derzhavna polityka u sferi monumentalnogo mystetstva v URSR (50–80 rr. XX st.) [State policy in the sphere of monumental art in the Ukrainian SSR (50–80s of the 20th century)]. In *Travnevi studii: istoriia, politolohiia, mizhnarodni vidnosyny* [May

- studies: history, political science, international relations] (Iss. 5, pp. 237–241). Vasyl' Stus Donetsk National University. <https://jts.donnu.edu.ua/article/view/8356> [in Ukrainian].
- Shevchenko, L. (2016, March 3). *Monstry modernizmu: eksperymentalnyi masyv Komsomolskyi na Darnytsi* [Monsters of modernism: the experimental Komsomolsky massif on Darnytsia]. Khmarochos. <https://hmarochos.kiev.ua/2016/03/03/monstri-modernizmu-eksperymentalniy-masiv-komsomolskiy-na-darnitsi/> [in Ukrainian].
- Skliarenko, H. (n.d.). *Materialy do istorii: Monumentalno-dekoratyvne mystetstvo Ukrainy druhoi polovyny XX stolittia* [Materials for history: Monumental and decorative art of Ukraine of the second half of the 20th century]. Soviet mosaics in Ukraine. Retrieved April 20, 2020, from https://sovietmosaicinukraine.org/media/uploads/text/Stynopis_G._Sklyarenko_MDArt_Stinopis_Galina_Sklyarenko_MDArt.pdf [in Ukrainian].
- Skliarenko, H. (1987). *Mystetstvo i misto. Rol monumentalno-dekoratyvnoho mystetstva u formuvanni estetychnoho seredovyshcha sotsialistychnoho mista* [Art and the city. The role of monumental and decorative art in shaping the aesthetic environment of a socialist city]. Znannia [in Ukrainian].
- The Kiev Organization of the National Union of Artists of Ukraine. (n.d.). *Yerzhkyivskyi Oleh Serhiiovych*. <http://konshu.org/section/painting/erzhkyivckiy-oleg.html> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2015, April 29). *Pro zasudzhennia komunistychnoho ta natsional-sotsialistychnoho (natsystyskoho) totalitarnykh rezhymiv v Ukraini ta zaboronu propahandy yikhnoi symvoliky* [On the condemnation of the communist and national socialist (Nazi) totalitarian regimes in Ukraine and the prohibition of propaganda of their symbols] (Law № 317-VIII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> [in Ukrainian].
- Yerzhkyivskyi, O. S. (2022, December 15). *Zapys interviiu* [Interview recording] (A. Snisarenko-Yerzhkyivska, Interviewer). In the author's personal archive. [in Ukrainian].
- Zenkova, M. (2017). Kyivska shkola monumentalnoho mystetstva 1960–1970 rr. [Kyiv school of monumental art 1960–1970]. *Bulletin of Lviv National Academy of Arts*, 32, 177–188. https://lnam.edu.ua/files/Academy/nauka/visnyk/pdf_visnyk/32/Zenkova_177-188.pdf [in Ukrainian].